

proponował, by cezurę 1786 r. zastąpić wojną siedmioletnią, która odegrała przecież bardzo ważną rolę w dziejach Prus. Uznał też za celowe wyraźniejsze podkreślenie skutków zarazy z lat 1709-1710. Zaproponowaną cezurę — wojnę siedmioletnią — poparł doc. K. Wajda. Prof. G. Labuda stwierdził, że przekonują go motywy cezury 1806 i 1815 roku, ale słuszniej byłoby, gdyby wojna siedmioletnia rzeczywiście dzieliła wiek XVIII. Synteza winna wyjaśnić fenomen pruski jako państwa oraz dać odpowiedź na pytanie, dlaczego Rosja, mając do wyboru Polskę i Prusy, zawsze wybierała Prusy. Kwestia ta pozostaje w związku z rozrostem terytorialnym państwa pruskiego i aneksją Śląska, spełniającego do XIX w. funkcję pruskiej zbrojowni.

Prof. B. Wachowiak stwierdził, że perspektywy nowego ujęcia dziejów Prus XVIII i pierwszej połowy XIX w. wydają się obiecujące. Odnosi się to do periodyzacji, ale też sposobu ujęcia problematyki społeczno-gospodarczej i demograficznej. Trzeba będzie jednak sięgnąć do źródeł i wyjaśnić terytorialne zróżnicowanie państwa pruskiego. Ważną sprawą jest też pokazanie roli Prus w rozbiorach Polski i skutków rozbiorów dla społeczeństwa polskiego i Prus. W wyniku bowiem rozbiorów powstał problem polski w Prusach, którego nie zdołały one rozwiązać i który w ostatecznym rozrachunku doprowadził do 1947 r. Tę perspektywę należy mieć na uwadze. Dr Z. Szultka wypowiedział się za wprowadzeniem zmian w periodyzacji XVIII w. dodając, że wojnę siedmioletnią jako cezurę proponował już wcześniej.

Obrazy podsumował prof. E. Cieślak, a całą konferencję prof. M. Biskup zwracając uwagę na żywą i owocną dyskusję, która dostarczyła autorom syntezy wiele materiału do przemyśleń. Potwierdziła ona słuszność przyjętej koncepcji i tylko już w nielicznych miejscach konspekt wymagać będzie uzupełnień i korekt. Podkreślił wagę opracowywanej syntezy i konieczność jej terminowego przygotowania.

Zygmunt Szultka

MIĘDZYKONFERENCJA KONFERENCJA POŚWIĘCONA PRAWU DO PRACY

Problematyka prawa do pracy i związane z nim kwestie należą do tych zagadnień społecznych, które z istoty swej zawsze wywołują zainteresowanie opinii publicznej i są szeroko dyskutowane. W czasach obecnych zainteresowanie tą problematyką nadal wzrasta. Konstatację tę odnieść można zarówno do państw kapitalistycznych, jak i socjalistycznych. W pierwszych jej aktualność wynika z faktu stale wzrastającego bezrobocia, natomiast w drugich spowodowana jest koniecznością nowego spojrzenia na politykę zatrudnienia w sytuacji wprowadzania zasadniczych zmian w zarządzaniu gospodarką.

Biorąc pod uwagę aktualność tych kwestii, Instytut Zachodni wraz z Instytutem Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Karola Marksa w Lipsku przygotowały konferencję naukową nt. *Prawo do pracy w kapitalizmie*. Konferencja odbyła się w dniach 12 i 13 maja 1987 r. w siedzibie Instytutu Zachodniego. Uczestniczyli w niej, obok pracowników naukowych obu instytutów, przedstawiciele takich ośrodków naukowych jak: Akademii Nauk NRD, Uniwersytetu Marcina Lutra w Halle-Wittenberdze, Uniwersytetu A. Mickiewicza w Poznaniu, Akademii Nauk Społecznych w Warszawie, Uniwersytetu Warszawskiego i Akademii Ekonomicznej w Katowicach.

Na konferencji wygłoszono dwa referaty. Prof. dr sc. jur. Manfred Prembler z Lipska mówił *O prawie do pracy w kapitalizmie na przykładzie RFN*, a doc. dr hab. Włodzimierz Piotrowski z Katedry Prawa Pracy Uniwersytetu A. Mickiewicza w Poznaniu o *Prawie do pracy i jego realizacji we współczesnych państwach kapitalistycznych na przykładzie RFN*.

Z brzmienia samych tytułów referatów można by sądzić, że ich tematyka była bardzo zbliżona, na co zresztą zwrócili uwagę i sami referenci. Faktycznie jednak autorom udało się szczęśliwie odmiennie rozłożyć akcenty w swych wystąpieniach; referaty uzupełniały się i pozbawione były powtórzeń.

Referat M. Premblera dotyczył przede wszystkim zagadnień teoretycznych prawa do pracy. Prawo to jest zaliczane do katalogu tzw. podstawowych praw socjalnych. Jest ono pochodną wszystkich innych praw socjalnych pozostających w związku z pracą. Jego znaczenie dla człowieka można tylko porównać z prawem do życia w pokoju, które jest najistotniejszym prawem politycznym współczesności. Prawa do pracy nie można sprowadzać tylko do normy prawnej, lecz dla pełnego jego zrozumienia należy również uwzględnić jego aspekt społeczny, ekonomiczny, polityczny i ideologiczny.

W systemie kapitalistycznym prawo do pracy podlega dwom ważnym tendencjom. Z jednej strony klasy rządzące i władza państwowa starają się znacznie ograniczyć możliwości korzystania z tego prawa, co na płaszczyźnie prawnej przejawia się m. in. w niezamieszczeniu tego prawa w przepisach konstytucji. Tak jest w systemach prawnych większości państw kapitalistycznych, w tym i w RFN. Tendencja ta — mówiąc najogólniej — jest dowodem sprzeczności między pracą a kapitałem. Na zjawisko to wskazali już klasycy marksistowscy. Z drugiej zaś strony — stan faktyczny prawa do pracy w kapitalizmie jest istotnym czynnikiem utrzymującym nastroje rewolucyjne klasy robotniczej. Mimo dalekiego od faktycznych potrzeb stanu prawa do pracy w kapitalizmie nie można nie doceniać jego roli, jaką spełnia w interesie klasy robotniczej. Urzeczywistnienie tego prawa następuje bowiem nie dopiero z chwilą przejęcia władzy przez klasę robotniczą, lecz w wyniku długotrwałego procesu, będącego elementem walki klasowej w kapitalizmie i stanowiącym czynnik pogłębiający kryzys tego ustroju.

W państwach kapitalistycznych szuka się różnych rozwiązań mających zahamować wzrost bezrobocia. Wszystkie one jednak nie zdały — jak dotychczas — egzaminu i nie stworzyły widomych i trwałych efektów likwidacji problemu.

W. Piotrowski w swym wystąpieniu skupił się głównie na problemach wiążących się z realizacją prawa do pracy.

Podobnie, jak M. Prembler, wyszedł on z marksistowskich przesłanek analizując treść tego prawa i oceniając stopień jego realizacji. Autor nawiązał też do sytuacji w Polsce, gdzie prawo do pracy stanowi zasadę ustrojową i zawsze było i jest urzeczywistniane. Tutaj też w latach osiemdziesiątych wypowiedzane są poglądy, że państwo powinno odejść od polityki pełnego zatrudnienia na rzecz jego racjonalizacji dopuszczającej możliwość występowania bezrobocia w określonej skali.

W referacie podkreślono, że porządek prawny RFN uznaje prawo do pracy jako normę obowiązującą. Wynika to także z układów międzynarodowych, których stroną jest RFN. Są one transformowane do prawa krajowego w drodze postępowania ratyfikacyjnego. W kontekście tym dziwny jest fakt, iż zachodniemiecka doktryna państwa i prawa w znacznej mierze nie zgadza się z tym, że prawo do pracy traktować należy jako zasadę prawną ustroju.

Autor zwrócił też uwagę na nierzadkie w świecie kapitalistycznym zjawisko

wykorzystywania prawa do pracy przeciwko klasie robotniczej, m. in. przez różnego rodzaju interpretacje tego prawa. Dokonywane manipulacje z tym prawem faktycznie prowadzą do jego ograniczenia. Całkowicie odrębnym spojrzeniem na szeroko pojęte zagadnienie prawa do pracy są poglądy wyłożone w encyklice *Laborem exercens* papieża Jana Pawła II.

Referent zajął się też szczegółowo różnymi aspektami bezrobocia w RFN, gdzie liczba osób bez pracy sięga — według danych oficjalnych — 2,3 mln i stale wzrasta; nie można jednak tu zapomnieć, że jest ono z istoty swej integralną częścią ustroju kapitalistycznego.

Dyskusja nad referatami miała charakter uzupełniający wywody referentów, a nie polemiczny. Wykazała też, że referaty zawierały treść skłaniającą słuchaczy do refleksji nad obecną sytuacją ekonomiczną Polski i problemami naszego rynku pracy (głos zabrali m. in. prof. L. Janicki, doc. W. Piotrowski).

W dyskusji poruszono wiele kwestii, ale szczególnie często nawiązywano do następujących:

1) Wpływ umów międzynarodowych na stanowisko państw wobec prawa do pracy. Chodziło tu o umowy wielostronne, przede wszystkim zaś o Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych z 1966 r. Scharakteryzowano prawa zasadnicze wymienione w tym Pakcie i podkreślono ich organiczną jedność (dr Karin Meier — Instytut Studiów Międzynarodowych KMU w Lipsku). Zgodzono się, że postanowienia tego Paktu mogą być ważnym elementem gwarancji przestrzegania praw zasadniczych, a w ich obrębie i prawa do pracy. Postanowienia zawarte w tym Pakcie winny po włączeniu ich w wewnętrzne prawo państwa obowiązywać na równi z nim. W związku z tym zwrócono uwagę, że o ile w państwach socjalistycznych tego rodzaju zobowiązania są przestrzegane, to w państwach kapitalistycznych sytuacja wygląda różnie (doc. dr sc. Hans-Joachim Heintze — Instytut Studiów Międzynarodowych KMU w Lipsku). Na podstawie postanowień Paktu próbowano opisać model praw socjalnych, który mógłby być zaaprobowany zarówno przez stronę kapitalistyczną, jak i socjalistyczną (doc. dr hab. Zdzisław Kędzia — Instytut Państwa i Prawa PAN, Oddział w Poznaniu). Pośredni wpływ, często wręcz niedoceniany, wywierają na sferę socjalną umowy gospodarcze, techniczne i wojskowe zawierane między państwami; umowy te umożliwiają wprowadzanie nowych zasad produkcji. To z kolei oddziałuje na rynek pracy i często jest czynnikiem zwiększającym bezrobocie (dr Claus Drews — Instytut Studiów Międzynarodowych KMU w Lipsku).

2) Prawa do pracy w kontekście szeroko pojętej polityki społecznej. Wskazano tutaj na ewolucję polityki społecznej realizowanej obecnie w Związku Radzieckim (doc. dr Siegfried Seidel — Wydział Państwa i Prawa Uniwersytetu Marcina Lutra w Halle-Wittenberg). Szerzej nawiązano do myśli zawartych w encyklice *Laborem exercens* (dr Jan Wojtyła — Akademia Ekonomiczna w Katowicach). Wspomniano również o pewnych rozwiązaniach wiążących się z prawem do pracy przyjętych we Francji (prof. dr sc. Jochen Dötsch — Instytut Teorii Państwa i Prawa Akademii Nauk NRD i dr Rosemarie Jarosch — Instytut Studiów Międzynarodowych KMU w Lipsku).

3) Obraz sytuacji na odcinku prawa do pracy w RFN. Dyskutanci w wielu punktach uzupełnili i poszerzyli wywody referentów. Mówiono o *Mitbestimmungsrecht* i nowych interpretacjach tego uprawnienia pracowniczego (prof. dr J. Dötsch). Dyskutanci krytycznie ocenili sytuację prawną prawa do pracy w RFN. Ujawniło się to m. in. przy charakterystyce prawa do pracy jako prawa zasadniczego (dr R. Jarosch). Także krytyce poddana została polityka społeczna rządów kan-

clerza Kohla i plany nowelizacji przepisów odnoszących się do tego prawa (dr Karola Wille — Instytut Studiów Międzynarodowych KMU w Lipsku).

4) Polityka zatrudnienia, bezrobocie i jego przewyciężenie. Tematy te przewijały się właściwie we wszystkich wypowiedziach. Mówiono obszernie o socjalnej polityce zatrudnienia w RFN. Sprawa ta wiąże się ściśle z ochroną socjalną, która jest w tym państwie niewystarczająca. Wskazywano na istnienie wcale nie marginalnych grup społecznych szczególnie narażonych na bezrobocie, na problem pokrywania kosztów bezrobocia, czy wreszcie zasygnalizowano psychologiczne aspekty braku pracy (dr Małgorzata Szyko-Skoczny — Instytut Polityki Społecznej Uniwersytetu Warszawskiego).

Tematyka konferencji oraz referaty skłoniły też uczestników dyskusji, aby nawiązać do zagadnień polityki zatrudnienia prowadzonej w państwach socjalistycznych, a zwłaszcza w Polsce, oraz dokonać spojrzenia na przyszły kształt tej polityki.

Podsumowania wyników konferencji dokonali przede wszystkim sami referenci, którzy też ustosunkowali się do poglądów wyrażonych w dyskusji. Zorganizowanie takiej konferencji uznano za inicjatywę bardzo pożyteczną. Pozwoliła ona zapoznać się ze stanem faktycznym prawa do pracy na Zachodzie, z kierunkami jego zmian, a zarazem uzmysłowiła, że wyłaniają się stale nowe problemy spowodowane przemianami zachodzącymi w sferze ideologicznej, technologicznej, społecznej i prawnej kapitalizmu. Dyskusja zaś wyraziście pokazała, że poznanie zagadnień prawa do pracy w kapitalizmie może ułatwić wypracowanie nowych zasad polityki zatrudnienia w warunkach socjalizmu.

Konferencja została zorganizowana w ramach wieloletniej współpracy naukowej IZ z Instytutem Studiów Międzynarodowych KMU w Lipsku.

Józef Muszyński